

Työpaperi 36/2024

Ohjaamojen nuorten kuuleminen sosiaalityurvauudistuksessa

Katja Kuorikoski, Paula Saikkonen, Minna Vanhanen, Lotta Virrankari

Työpaperi kuvaa kokeilua, jossa Ohjaamon asiakkaina olevien nuorten näkemyksiä kuultiin sosiaalityurvasta. Ohjaamoissa järjestettiin syksyllä 2023 kampanja, jossa nuorilta kysyttiin näkemyksiä tukiviidakosta, työttömyydestä ja yksinäisyydestä. Kokeulu oli osa sosiaalityurvauudistuksen (2020–2027) kuulemisia. Työpaperissa kerrotaan kampanjan taustasta, toteutuksesta, tuloksista ja pohditaan, mitä opittiin. Ajatuksena on, että kokemustieto tuo erilaisia näkökulmia etuus- ja palvelujärjestelmän kehittämiseen.

Euroopan unionin
osarahoittama

Lukijalle

Syksyllä 2023 osana sosiaaliturvauudistuksen kuulemisia järjestettiin Ohjaamojen asiakkaina olevien nuorten kuuleminen. Kuulemisella haluttiin tavoittaa sellaisia nuoria, joiden ääni ei päätöksenteossa yleensä kuulu. Sosiaaliturvauudistuksen, Ohjaamojen Onni-toiminnan ja THL:n työntekijöiden vuoropuhelun seurauksena päädyttiin järjestämään kolmen kuukauden pituinen kampanja, jossa nuorilta kysyttiin näkemyksiä tukiviidakosta, työttömyydestä ja yksinäisyydestä. Työpaperissa kuvaamme tämän kokeilun taustan, toteutuksen ja tulokset. Nuorten runsas osallistuminen yllätti myönteisesti. Toivomme, että työpaperi kannustaa miettimään, miten kansalaisten näkökulmia voitaisiin saada enemmänkin mukaan palvelu- ja etuusjärjestelmän kehittämiseen!

Kirjoittajat

Tiivistelmä

Katja Kuorikoski, Paula Saikkonen, Minna Vanhanen, Lotta Virrankari. Ohjaamojen nuorten kuuleminen sosiaaliturvauudistuksessa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 36/2024. 25 sivua. Helsinki 2024. ISBN 978-952-408-326-3 (verkkojulkaisu)

Parlamentaarisessa sosiaaliturvakomiteassa (2020–2027) kuullaan eri väestöryhmiä ja järjestöjä sosiaaliturvaan liittyvistä näkemyksistä ja uudistustarpeista. Tässä työpaperissa kuvataan Ohjaamojen yhdessä sosiaaliturvakomitean kanssa syksyllä 2023 järjestämä kokeilu. Kokeilulla haluttiin tavoittaa niitä nuoria, joiden ääni jää usein kuulumatta.

Käytännössä kokeilu oli Ohjaamoissa järjestetty kampanja, joka kartoitti kolmen kuukauden aikana nuorten näkemyksiä tukiviidakosta, työttömyydestä ja yksinäisyydestä. Muun muassa osallisuustyötä Ohjaamoissa tekevä Onni-toiminta vastasi kampanjan koordinoinnista ja eri paikkakunnilla toimivat Ohjaamot sen toteuttamisesta. Näkemyksiä nuorilta kerättiin sähköisellä Webropol-kyselyllä läsnä- ja etätilaisuuksien yhteydessä.

Nuorten vastaukset kertovat vaikeudesta ymmärtää palvelu- ja etuusjärjestelmän toimintaa, ehtoja ja omia oikeuksia. Tyytymättömyyttä aiheuttivat esimerkiksi palveluihin pääsyn vaikeus, niiden riittämätön tarjonta ja henkilöstön vaihtuvuus. Työttömyys ja taloudellinen niukkuus vaikuttivat kokonaisvaltaisesti nuorten elämässä, niukkuuden koettiin kaventavan mahdollisuuksia sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Myös yksinäisyys ja sosiaalisten verkostojen puute kuormitti arkea ja heikensi hyvinvointia. Havainnot ovat pitkälti yhteneväisiä aiemman tutkimuksen kanssa.

Nuoret tekivät ratkaisuehdotuksia tilanteen parantamiseksi. He toivoivat muun muassa yksilöllisempiä palveluja ja työntekijöiltä riittävästi aikaa keskittyä nuoren asioihin. Ehdotuksia tehtiin esimerkiksi työllistymisen helpottamiseksi ja yhteiskunnan asenteiden muuttamiseksi työttömiä kohtaan. Vastaukset osoittivat nuorten olevan hyvin heterogeeninen ryhmä, jossa tarpeet vaihtelevat paljon.

Kokeilun onnistumisen taustalla nähtiin nuorille mieluisa kysymyksenasettelu, Ohjaamoissa tehty pitkäjänteinen osallisuustyö sekä selkeä työnjako kokeiluun osallistuneiden toimijoiden välillä. Nuoria motivoi vastaamaan myös se, että tietoa heidän kokemuksistaan viedään päätöksentekijöille.

Kokeilun yhteydessä syntynyt kokemustietoa osoitti palvelujen ja niissä tapahtuvan kohtaamisen merkityksen nuorille. Kokeilun oppeja voi hyödyntää myös jatkossa sosiaaliturvaa kehitettäessä, sillä sosiaaliturva aivan kuten ihmisten odotukset ja tarpeet sitä kohtaan, muuttuvat jatkuvasti.

Avainsanat: sosiaaliturva, sosiaaliturvauudistus, sosiaaliturvakomitea, palvelut, etuudet, nuoret, Ohjaamo

Sammandrag

Katja Kuorikoski, Paula Saikkonen, Minna Vanhanen, Lotta Virrankari. Ohjaamojen nuorten kuuleminen sosiaaliturvauudistuksessa [Hörande av unga i Navigatorerna om reformen av den sociala tryggheten]. Institutet för hälsa och välfärd (THL). Diskussionsunderlag 36/2024. 25 sidor. Helsingfors 2024.

Den parlamentariska kommittén för social trygghet (2020–2027) hör olika befolkningsgrupper och organisationer för att samla synpunkter och identifiera behov av att reformera den sociala tryggheten. Detta arbetspapper beskriver ett experiment som Navigatorerna arrangerade tillsammans med kommittén för social trygghet under hösten 2023. Syftet med experimentet var att nå ungdomar vars röster sällan blir hörda.

I praktiken var experimentet en kampanj som organiserades vid Navigatorerna och som under tre månader kartlade ungdomarnas åsikter om stöddjungeln, arbetslöshet och ensamhet. Onni-verksamheten, som arbetar med delaktighet inom Navigatorerna, ansvarade för kampanjens koordinering och Navigatorerna på olika orter för dess genomförande. Åsikter från ungdomar samlades in genom en elektronisk Webropol-enkät i samband med närvaro- och distansevenemangen.

Ungas svar visar svårigheten att förstå hur service- och förmånssystemets fungerar, dess villkor och deras egna rättigheter. Till exempel svårigheter att få tillgång till tjänster, otillräcklig utbud och hög personalomsättningen orsakar missnöjet. Arbetslösheten och ekonomiska knappheten påverkade unga människors liv på ett övergripande sätt, knappheten ansågs begränsa möjligheterna till social interaktion. Även ensamhet och brist på sociala nätverk belastade vardagen och försämrade välbefinnandet. Observationerna överensstämmer i stor del med tidigare forskning.

Ungdomarna kom med lösningförslag för att förbättra situationen. De önskade bland annat mer individanpassade tjänsten och att de anställda skulle ha tillräckligt tid för att fokusera på den ungas ärende. Förslag lades till exempel fram för att underlätta sysselsättningen och förändra samhällets attityder gentemot arbetslösa. Svaren visade att ungdomarna är en mycket heterogen grupp med varierande behov.

Anledningen till experimentets framgång var den frågeställning som ungdomarna gillade, det långsiktiga inkluderande arbete som utförs i Navigatorerna, samt en tydlig arbetsfördelning mellan olika aktörer som deltog i experimentet. De unga var motiverade att delta också för att deras erfarenheter skulle förmedlas till beslutsfattarna.

Den erfarenhetskunskap som skapades i samband med experimentet visade vilken betydelse tjänsterna och de möten som sker i dem har för unga. Experimentets lärdomar kan utnyttjas även i framtiden när man utvecklar den sociala tryggheten, eftersom sociala tryggheten, precis som människors förväntningar och behov gentemot den, ständigt förändras.

Nyckelord: social trygghet, reform av den sociala tryggheten, kommittén för social trygghet, tjänsten, förmåner, unga, Navigatorn

Sisällys

Lukijalle	2
Tiivistelmä	3
Sammandrag	4
Sisällys	5
1 Johdanto	6
2 Tausta: Nuorten äänen kuuleminen sosiaaliturvauudistuksessa	7
3 Mitä tehtiin ja miten?	8
4 Mitä saatiin tulokseksi?	10
4.1 Aineiston käsittely	10
4.2 Vastaukset luokiteltuna	10
4.2.1 Tukiviidakko	10
4.2.2 Työttömyys	13
4.2.3 Yksinäisyys	15
4.3 Yhteenvetoa vastauksista	17
5 Ohjaamojen kokemukset kokeilusta	18
6 Tietoa nuorten näkemyksistä	20
7 Minkälaista tietoa kokeilulla saatiin?	22
8 Yhteenveto: Nuoria voisi kuunnella tarkemmin	23
Lähteet	25

1 Johdanto

Vuonna 2020 käynnistyneessä Sosiaaliturvauudistuksessa on kuultu erilaisista taustoista tulevia ihmisiä, eri väestöryhmiä ja myös järjestöjä (esim. Sosiaaliturvauudistus 2022). Uudistuksen ensimmäisellä kaudella järjestettiin useita kuulemistilaisuuksia, esimerkiksi lasten ja nuorten kuuleminen toteutettiin omana kokonaisuutenaan (ks. Luku 2 tarkemmin).

Kuulemisiin voi osallistua vain rajallinen määrä ihmisiä ja tahoja. Koska uudistuksessa oltiin kiinnostuneita myös nuorten aikuisten näkökulmasta, nähtiin Ohjaamojen nuoret kiinnostavana ryhmänä. Heidän äänensä ei ollut esillä aikaisemmissa kuulemisissa. Yhteistyö Ohjaamojen kanssa loi edellytykset kuulemiselle. Yhden luukun periaatteella useilla eri paikkakunnilla toimivat Ohjaamot tarjoavat nuorille monialaista tukea esimerkiksi työllistymisen ja asumisen kysymyksissä (Valtakari ym. 2020). Ohjaamoissa käyvien nuorten joukko on heterogeeninen: osa tarvitsee tukea lyhytaikaisesti, kun taas toiset tarvitsevat vahvempaa ja pidempiaikaisempaa tukea (Koskela & Leppänen 2020). Kokeilun tavoitteena oli myös selvittää, miten sellaisia nuoria aikuisia voidaan kuulla, jotka eivät välttämättä itse tuo ääntään aktiivisesti esille.

Vaikka sosiaaliturvauudistuksessa ja tässäkin työpaperissa kirjoitetaan kuulemisesta, niin kyse on oikeastaan vuorovaikutuksesta. Ajatuksena on, että vuorovaikutus tuottaa erilaisia ja uusia näkökulmia. Ohjaamojen kanssa tehdyssä kokeilussa tarkoitus oli lisätä ymmärrystä siitä, mitä Ohjaamon asiakkaina olevat nuoret ajattelevat sosiaaliturvasta. Oletuksena on, että kun nuorilta kysytään heidän ajatuksiaan sosiaaliturvasta, he myös hetkellisesti pysähtyvät miettimään, mistä sosiaaliturvassa on kyse. Edustuksellisessa demokratiassa sillä on suuresti merkitystä, mikä kansalaisten kiinnostus keskeisiä instituutioita kohtaan on. Tutkimukset kertovat järjestelmällisesti siitä, että suomalaisten poliittinen luottamus on Euroopan korkeimpia, mutta heidän oma arvionsa kyvyistään vaikuttaa politiikkaan eli niin sanottu sisäinen kansalaispätevyys, on samaan aikaan Euroopan heikoimpia. Aikuisväestössä kansalaispätevyys on eriytynyt vahvasti koulutuksen suhteen. (Kestilä-Kekkonen & Tiihonen 2022.) Tästä syystä tarvitaan erilaisia tapoja, joilla osallistumista saataisiin vahvistettua.

Työpaperiin kokosimme kokeilun keskeisen sisällön: mitä tehtiin, miksi ja mitä siitä seurasi. Aluksi esitlemme lyhyesti kokeilun taustan osana sosiaaliturvauudistuksen kuulemisia. Tämän jälkeen kerromme tarkemmin kokeilun suunnittelusta ja toteutuksesta. Kokeilu toteutettiin osana Ohjaamojen osallisuustyötä niin, että Ohjaamojen Onni-toiminta vastasi kampanjan suunnittelusta, mutta Ohjaamot laajemmin osallistuivat kampanjan toteuttamiseen. Ohjaamojen roolista kerrotaan tarkemmin luvussa kolme. Neljännessä luvussa kuvataan aineisto ja sen käsittely. Kuvaus aloitetaan nuorten vastausten luokittelusta. Omat lukunsa on omistettu Ohjaamojen kokemukselle ja kuvaukselle siitä, minkälaista tietoa kokeilulla saatiin. Lopuksi kokoamme kaiken yhteen ja pohdimme sitä, mitä opittiin.

Työpaperin tavoitteena on kannustaa miettimään, miten julkisia palveluita voisi hyödyntää kansalaisten näkemysten ymmärtämisessä. Tällainen vuorovaikutus hyödyttäisi niin kansalaisia parempina palveluina kuin julkisen sektorin toimijoita kehittämistyössä. Pidemmällä aikajänteellä tällä saattaisi olla myönteisiä vaikutuksia myös kansalaisten osallistumiseen laajemmin (Ks. Alhanen & Henttonen 2023; Saikkonen 2024).

2 Tausta: Nuorten äänen kuuleminen sosiaaliturvauudistuksessa¹

Vuosina 2020–2027 työskentelevän parlamentaarisen sosiaaliturvakomitean tehtävänä on tehdä ehdotuksia ja aloitteita sosiaaliturvan uudistamiseksi sekä linjata tulevaisuuden sosiaaliturvan visiosta ja periaatteista. Komitea käsittelee perusturvaa, ansioturvaa, vähimmäisturvaa sekä niiden välistä yhteyttä ja palvelujen nykyistä parempaa yhteensovittamista etuuksiin. Työssä otetaan huomioon ihmisten elämäntilanteiden moninaisuus. Komitea koostuu kansanedustajista ja pysyvistä asiantuntijoista, jotka edustavat ministeriöitä, asiantuntija- ja tutkimuslaitoksia sekä järjestöjä. Sosiaaliturvakomitean tulee kuulla järjestöjä ja kansalaisia ja käyttää laaja-alaisesti hyödyksi eri alojen asiantuntemusta. Eri ryhmien kuuleminen sekä osallistavien työtapojen hyödyntäminen ovat keskeinen osa komitean työtä. (VN 2020.)

Sosiaaliturvakomitean ensimmäisellä kaudella vuosina 2020–2023 järjestettiin muun muassa järjestökuulemisia lapsi- ja perhejärjestöille sekä opiskelija- ja nuorisojärjestöille. Lisäksi osana kansallisen lapsistrategian toimeenpanoa kuultiin 13–20-vuotiaita lapsia ja nuoria sosiaaliturvan kehittämisestä (VN 2021). Kuulemishankkeen tavoitteena oli turvata lasten ja nuorten oikeus tulla kuulluksi sosiaaliturvauudistuksen valmistelussa sekä varmistaa, että uudistuksen valmistelussa käytössä oleva tietopohja kattaa myös lasten ja nuorten näkemykset. Hankkeen aikana toteutettiin sosiaaliturvasta ja sen kehittämistarpeista sähköinen kysely ja 15 pelillistettyä työpajaa. Työpajoja järjestettiin yläkouluissa ja toisen asteen oppilaitoksissa sekä muun muassa vanhempien eron kokeneille nuorille ja lastensuojelun sijaishuollon piirissä oleville nuorille. Toteutuksessa huomioitiin eri vähemmistöryhmiin, kuten kielivähemmistöihin kuuluvien lasten asema. Kyselyllä ja työpajoilla tavoitettiin yli 1500 nuorta ja tuloksia käsiteltiin sosiaaliturvakomiteassa keväällä 2023.

Sosiaaliturvakomiteassa on tunnistettu tarve kuulla eri ikäisiä ja eri taustoista tulevia nuoria. Tässä työpaperissa esiteltävän aineistokeruun avulla saatiin arvokasta tietoa Ohjaamojen asiakkaina olevien nuorten näkemyksistä ja kokemuksista. Ohjaamojen kanssa tehdyn yhteistyön myötä tavoitettiin myös komitean aikaisempaan nuorten kuulemista koskevaan hankkeeseen verrattuna hieman vanhempia nuoria sekä nuoria aikuisia. Kuulemisen tulokset tukevat komitean toisen kauden työskentelyä. Tuloksia käsiteltiin sosiaaliturvakomitean kansanedustajajäsenten kokouksessa maaliskuussa 2024.

Sosiaaliturvakomitea julkaisi keväällä 2023 välimietintönsä, joka sisältää 31 ehdotusta tuleville hallituksille sosiaaliturvan uudistamiseksi sekä linjaukset komitean toisen kauden työlle (VN 2023). Välimietintö oli laajalla avoimella lausuntokierroksella ja lausuntopalautetta käsiteltiin sosiaaliturvakomiteassa loppuvuodesta 2023. Myös lausuntopalautteessa kiinnitettiin huomiota kansalaisyhteiskunnan osallistumisen tärkeyteen sosiaaliturvauudistuksessa. Komitea jatkaa syksyllä 2023 alkaneella toisella kaudellaan osallistavien työtapojen käyttämistä työssään.

Sosiaaliturvauudistukseen sisältyy kuluvalle vaalikaudella sosiaaliturvakomitean työn lisäksi myös hallituksen hankkeita. Sosiaaliturvaa uudistavia hallituksen hankkeita ovat perusturvauudistaminen yleistuen mallilla, toimeentulotuen uudistaminen sekä yleisen asumistuen uudistaminen. Sosiaaliturvauudistuksen tavoitteena on sujuvampi, yksinkertaisempi ja työhön kannustavampi sosiaaliturvajärjestelmä.

¹ Luku pohjautuu pitkälti Sosiaali- ja terveysministeriöltä (STM) saatua materiaaliin.

3 Mitä tehtiin ja miten?

Kun ajatus Ohjaamojen kanssa tehtävästä yhteistyöstä syntyi, käytiin ensin useita keskusteluja siitä, miten sosiaaliturvauudistuksen tiedon tarpeet ja Ohjaamojen työ voidaan hedelmällisesti yhdistää. Sosiaaliturvauudistuksessa piti miettiä uudistuksen tiedontarpeiden sanoituksia, jotta ne tulevat ymmärretyiksi. Tarvittiin myös ymmärrystä siitä, mitä Ohjaamoissa tehdään. Lopullinen ajatus kokeilusta *Mikä vituttaa?* -kampanjasta syntyi yhteisten keskustelujen tuloksena. *Mikä vituttaa?* -iltoja oli kehitetty ja kokeiltu Etelä-Savossa Ohjaamojen matalan kynnyksen toimintana palveluiden kehittämiseksi yhdessä nuorten kanssa. Aiemmat kokemukset antoivat olettaa, että malli voisi toimia, mutta sen laajemmasta käytöstä ei ollut vielä kokemusta tai tietoa.

Valtakunnallinen *Mikä vituttaa?* -kampanja toteutettiin Ohjaamoissa, jotka toimivat useilla paikkakunnilla. Ohjaamot tarjoavat maksutonta tukea alle 30-vuotiaalle nuorille työllistymiseen, opintoihin ja asumiseen. Ohjaamojen toiminta ja palvelut vaihtelevat jonkin verran paikkakunnittain riippuen esimerkiksi paikallisista resursseista, nuorten kohtaamista haasteista sekä alueen verkostoyhteistyöstä. (Ohjaamo 2024; Valtakari ym. 2020.) Ohjaamojen Onni-toiminta (myöhemmin vain Onni) vastasi kampanjan suunnittelusta ja toteutuksesta.

Kampanja järjestettiin loka-joulukuussa 2023. Nuorilta ei haluttu lähteä suoraan kysymään näkemyksiä sosiaaliturvauudistuksesta tai sosiaaliturvasta, sillä uudistuksen sisällön ajateltiin olevan nuorille vieras. Lisäksi suoraan sosiaaliturvasta kysymistä haluttiin välttää termin monitulkintaisuuden vuoksi. Kuukausittaisiksi teemoiksi valittiin sosiaaliturvaa sivuavia teemoja: tukiviidakko (lokakuu), työttömyys (marraskuu) ja yksinäisyys (joulukuu).

Kuukausittaiset temaattiset kampanjat sisälsivät sähköisen Webropol-kyselyn lisäksi sekä kasvokkaisia että etänä Discordissa järjestettyjä verkkotapahtumia. Kyselyssä nuoret saivat vastata eri kuukausina vaihtuviin *Mikä vituttaa?* -kysymyksiin (esim. lokakuussa *Mikä vituttaa tukiviidakossa?*) ja antaa ratkaisuehdotuksia. Näiden kysymysten lisäksi taustatietona kysyttiin ainoastaan paikkakuntaa, joten kysely oli lyhyt ja siihen pystyi vastaamaan helposti mobiililaitteella.

Tapahtumissa käsiteltiin samoja kysymyksiä. Ohjaamot sovittivat pitämänsä kasvokkaiset tilaisuudet omaan toimintaansa sopiviksi. Yhteistä kaikille kampanjan tapahtumille oli kuitenkin teema, matala osallistumiskynnys, suora kysymys, kunnioittava kohtaaminen, turvallisuus sekä lupaus asioiden eteenpäin viemisestä. Verkkotapahtumiin oli mahdollista osallistua anonyymisti.

Joissain Ohjaamoissa oli kampanjan aikana käytössä myös *vitutusseinä* tai *vitutusboksi*, joihin saattoi kirjoittaa ajatuksiaan nimettömästi. Kampanjaa vietiin myös erilaisten tapahtumien yhteyteen muun muassa opilaitoksiin ja jakamalla kampanjajulisteita verkostokumppaneiden toimipisteisiin.

Taulukossa 1 on kuvattu Webropol-kyselyihin vastanneiden määrät, kasvokkaiset tilaisuudet sekä verkkotilaisuudet. Yhteensä Webropol-kyselyt tavoittivat 261 henkilöä. Vastaajat painottuivat suuriin kaupunkeihin. Kyselyihin vastaaminen jakautui alueellisesti teemojen mukaan, sillä tukiviidakkoa käsittelevään kysymykseen vastattiin eniten Kymenlaaksossa, Pohjois-Karjalassa ja Uudellamaalla, työttömyyteen Keski-Suomessa ja yksinäisyyteen Uudellamaalla.

Taulukko 1. Teemat ja osallistujat

	Tukiviidakko	Työttömyys	Yksinäisyys
Webropol-kyselyyn vastanneet	134	80	47
Kasvokkaiset tilaisuudet	7	7	7
Verkkotilaisuudet (osallistujien lkm)	1 (17 osallistujaa) 19.10.2023	1 (11 osallistujaa) 16.11.2023	1 (17 osallistujaa) 7.12.2023

Koska Ohjaamoissa pidettiin useita kasvokkaisia tapahtumia joko verkkotapahtumien yhteydessä tai erillisenä ajankohtana, kasvokkaisiin tilaisuuksiin osallistuneiden tarkkaa määrää ei tiedetä. Karkeasti arvioiden osallistujia oli noin 2–8 paikkakuntaa kohden. Kasvokkaisia tilaisuuksia pidettiin Tampereella, Espoossa, Kirkkonummella, Vantaalla, Lahdessa, Hyvinkäällä, Porissa, Jyväskylässä ja Pieksämäellä. Kaikista kasvokkaisista tilaisuuksista Onnille ei välttämättä raportoitu, joten tapahtumia on saattanut olla enemmänkin.

Kampanjan koordinoinnista vastasi Ohjaamojen Onni, jonka yhtenä tehtävänä on Ohjaamojen osallisuustyö. Osallisuustyö Ohjaamoissa on sisältänyt esimerkiksi nuorten raateja ja kehittäjäryhmiä. Näiden lisäksi on kokeiltu esimerkiksi osallistuvaa budjetointia, osallisuusnelikenttä-työpajoja, nuorten vertaisohjaajuutta ryhmissä, Hyvinvointia - ja osallisuutta -iltoja sekä toteutettu erilaisia tapahtumia nuorten kanssa ja pilotoitu toimivia käytäntöjä.

Onni laati ja toteutti kampanjan materiaalit, joita Ohjaamot ja muut verkostot pystyivät vapaasti hyödyntämään. Kampanjan suunnittelu ja toteuttaminen vaati Onnilta runsaasti aikaa ja resursseja. Onni vastasi mainosten ulkoasusta ja teki Ohjaamojen käyttöön valmiit pohjat markkinointiin ja viestintään. Lisäksi Onni tuotti ja hallinnoi kampanjan aikana käytössä olleen Webropol-kyselyn. Kampanjan aikana Onnin vastuulla oli nuorille pidettyjen verkkotapahtumien toteutus jokaisesta kampanjan teemasta. Ohjaamoille ja muille verkostoille kampanjan toteuttaminen oli mahdollista pienelläkin panostuksella, esimerkiksi tulostamalla kyselyjulistte näkyville ja pyytämällä nuoria vastaamaan siihen.

Ennen kampanjan alkua Onni järjesti Ohjaamoille ja Ohjaamojen verkostoille infotilaisuuden, jossa kerrottiin *Mikä vituttaa?* -osallisuustoiminnan tausta, kampanjan tarkoitus sekä rohkaistiin mukaan lähtemiseen pieninkin panostuksin. Tilaisuudessa oli paikalla runsaasti osallistujia, ja kampanja herätti suuren kiinnostuksen Ohjaamoissa.

Kampanjan päättymisen jälkeen Onni toimitti Webropol-kyselyjen vastaukset sekä olemassa olevat koonnit tapahtumista THL:n tutkijoille. Koonteja tuloksista esiteltiin niin Onnin järjestämissä palautetilaisuuksissa Ohjaamon työntekijöille ja nuorille tammikuussa 2024 kuin sosiaaliturvakomitean kansanedustajajäsenen kokouksessa maaliskuussa 2024. Lisäksi palautetilaisuuksissa käytiin läpi kokemuksia kampanjasta.

Tieto kampanjasta on levinnut myös valtionhallinnossa laajemmin. Tavoitteena on avata keskustelua aiheesta kirjoittamalla kokeilusta ja niistä mahdollisuuksista, mitä julkisen sektorin ja kansalaisten vuorovaikutuksen vahvistamisessa on.

Koko kampanjan ajan ja erityisesti sen jälkeen on ollut tärkeä tiedottaa nuorille, miten heidän ajatuksiaan kuullaan osana sosiaaliturvauudistusta. Kampanjan jälkeen nuorille järjestettiin oma palautetilaisuutensa Discordissa, jossa käsiteltiin sekä kampanjan tuloksia että kerrottiin tulosten eteenpäin viemisestä. Lisäksi Ohjaamoja pyydettiin viestimään kampanjan vastausten hyödyntämisestä eteenpäin nuorille esimerkiksi nuorten whatsapp-ryhmissä. Onni on myös välittänyt nuorille tietoa tulosten hyödyntämisestä helmikuussa käynnistyneissä mp-tuokioissa (ks. Luku 5).

4 Mitä saatiin tulokseksi?

4.1 Aineiston käsittely

Aineisto tuotettiin Ohjaamoissa, mutta sen luokittelusta vastasivat THL:n tutkijat. Yhdenvertaisen osallisuuden koordinaatio (THL) osallistui tähän työhön. Aineistoa ei varsinaisesti analysoitu, koska aineistonkeruu oli muodoltaan sellainen, että esimerkiksi kysytyjä taustatietoja ei ollut yhdistettävissä yksittäisiin vastaajiin. Ikää ja paikkakuntaa kuitenkin kysyttiin, jotta saatiin jonkinlainen yleiskuva siitä, keitä osallistujat olivat.

Aineiston luokittelu aloitettiin jokaisella kierroksella valtakunnallisesta Webropol-kyselystä. Tämän jälkeen tarkasteluun otettiin paikallisissa tilaisuuksissa tehty koosteet, joita luettiin lähinnä sillä silmällä, että tuovatko ne jotakin uutta informaatiota Webropol-kyselyn vastauksiin. Nämä vastaukset olivat Ohjaamojen koostamia.

Alla tulokset esitellään jokaisesta kampanjakierroksesta erikseen. Annamme myös esimerkkejä saaduista vastauksista, koska ne kuvaavat sitä, minkälaista aineistoa käsiteltäväksi saatiin. Luokat on muodostettu aineistolähtöisesti siten, että niiden sisällöt esiintyvät aineistossa yksittäisiä vastauksia tiheämmin. Luokan muodostuminen edellytti aineistoissa useita mainintoja samasta aiheesta. Aineistossa mainitut ilmiöt esiintyvät eri puolilla Suomea. Emme kuitenkaan pysty tämän aineiston perusteella vastaamaan siihen, miten yleisesti jaettuja tai tavanomaisia nämä kokemukset nuorilla ovat.

4.2 Vastaukset luokiteltuna

Kaikilla kierroksilla kysyttiin, mikä vastaajaa häiritsee eri teemoissa: 1) tukiviidakko 2) työttömyys 3) yksinäisyys. Luonnollisestikin häiritsevän aihe oli usein sidoksissa ratkaisuehdotukseen. Emme kuitenkaan analysoineet vastauksia rinnakkain. Merkillepantavaa on myös se, että kaikilla kierroksilla tuli myös niitä vastauksia, ettei mikään häiritse. Näitä emme erikseen luokitelleet.

Emme raportoi erikseen sitä, miten monta vastausta mihinkin luokkaan tuli. Yhdessä vastauksessa on saattanut olla useampi asia mainittuna, jolloin yhden vastaajan vastaus (tai sen osia) voi löytyä useammasta luokasta. Vastaukset olivat erimittaisia - parista sanaan useampaan riviin.

4.2.1 Tukiviidakko

Tukiviidakko oli ensimmäinen teema, ja siihen myös vastattiin eniten. Vastaukset luokiteltiin viiteen luokkaan, joista neljä ensimmäistä ovat suoraan sidoksissa sosiaaliturvaan ja palvelujärjestelmään. Viidennen luokan nimesimme yleiseksi tyytymättömyydeksi. Tässä luokassa mainittiin yhteiskunnallisia epäkohtia tai tuotiin esiin yleistä tyytymättömyyttä poliittiseen päätöksentekoon.

Riittämätön toimeentulo

”...en saa asumistukea ja opintotuella saa ruuat, vuokran ja laskut mutta ei mitään muuta. ei voi käydä lääkärissä, ei voi korjata laseja, ei voi hankkia uusia vaatteita, jos menee rikki, ei voi hankkia mitään muuta.”

Tukiviidakkoa erotti kahdesta jälkimmäisestä teemasta (työttömyys ja yksinäisyys) se, että opiskelijoita oli vastaajina selvästi enemmän, mistä yllä oleva aineisto-ote myös kertoo. Kuvaus jatkuvassa niukkuudessa elämisestä oli kuitenkin laajemmin jaettu kokemus aineistossa, eikä vain opiskelijoiden kertomaa. Niukkuus tarkoitti valintojen tekemistä arjessa, pahimmillaan valitaan ruoan ja lääkkeiden välillä. Tämän lisäksi jatkuvassa niukkuudessa eläminen tuotti kokemuksen ulkopuolelle jäämisestä, kun ei ollut mahdollisuutta harrastuksiin tai toisten ihmisten tapaamiseen.

Monimutkaisuus palveluissa ja etuuksissa

”Erilaisia tukia on monia ja niiden nimet kuulostaa tosi samanlaisilta. On hirveän vaikea hahmottaa mitä kaikkia tukia on olemassa, mihin on oikeutettu ja mikä kaikki vaikuttaa siihen, että voiko jotain tukea saada. Joissain tuissa on sitten joku pikku jippo takana miksi sitä ei voikaan saada. Hakemuksissa on joskus myös tosi epäselviä kohtia, joiden täyttäminen tuntuu vaikealta koska aina saa pelätä, että väärä vastaus pilaa koko hakemuksen eikä tukea saakaan.”

Palvelu- ja etuusjärjestelmän ymmärtämisen vaikeus oli kaikilla kolmella kierroksella esiintynyt teema. Hakemusten tekeminen koettiin vaikeana, eikä saatuja päätöksiä ymmärretty. Paljon oli mainintoja siitä, että on vaikeaa tai mahdotonta tietää, mitä etuuksia voi hakea missäkin tilanteessa. Monimutkaisuus nähtiin läpileikkaavana ongelmana tahosta riippumatta. Kela sai kuitenkin nimettynä tahona mainintoja siitä, että työntekijöiden antamat neuvot ovat olleet ristiriitaisia myöhemmin saatujen päätösten kanssa. Monimutkaisuus oli kuitenkin merkittävästi Kelan etuuksia tai etuus- ja palvelujärjestelmää laajempi ilmiö.

Ongelmat palveluissa ja niihin pääsyssä

”Mielenterveys palveluiden ruuhka ja kiire. Ja painostaminen töihin jokaiselta taholta esim. Sairaanhoidajat, te-työntekijät, Kela.”

Nuorten vastauksissa kirjoitettiin paljon työllisyys- sekä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista. Mielenterveys, terapia ja siihen pääsy olivat niin ikään esillä. Vastauksissa harmiteltiin palvelujen ruuhkautumista ja sitä, että niihin pääsy kestää. Palvelujen ongelmina mainittiin myös, että työntekijöillä on jatkuva kiire ja että työntekijät vaihtuvat usein. Hankalana koettiin se, että tieto ei liiku palvelujen välillä ja samoja asioita pitää selvittää eri paikoissa. Ylipäänsä vastauksissa kuvattiin sitä, että palvelujen saaminen vaatii omaaloitteisuutta ja aktiivisuutta.

Osa vastauksista kertoi siitä, että sosiaaliturvajärjestelmän tarkoitusta ei tunneta kovinkaan hyvin. Esimerkiksi ihmettely siitä, että kaikissa palveluissa halutaan tukea siirtymistä työelämään, silloinkin kun ihminen ei oman terveydentilansa tähden koe olevansa valmis työmarkkinoille, kertonee siitä, että työmarkkinatuen tarkoitusta ei tunneta.

Etuuksiin tai opintoihin liittyvä epäoikeudenmukaisuus

”Pakottaminen lainan ottamiseen. Esim. jos opiskellessa edistät terveyteen liittyviä asioita, mutta et saa toimeentulotukea koska lainaa pitää nostaa.”

”Epätietoisuus mitä rahallista tukea hakee opiskelijana. Opiskelijana joutuu nostamaan opintolainaa, kun taas jos ei olisi opiskelija pärjäisi toimeentulotuella eikä velkaantuisi. Käytännössä jos ei halua velkaantua ja haluaa opiskella, niin joutuu yrittämään työnteoa opintojen ohella, mikä hidastaa valmistumista ja vie voimavaroja. Kaksi kertaa burnoutin kokeneena ennen 30:n vuoden ikää voin sanoa, että vituttaa tämä taloudellinen huoli opiskelujen aikana. Enkä edes ole käyttänyt rahaa baareihin tai muihin huvituksiin. Opintotuesta ja asumistuesta menee suurin osa asumisen kuluihin, niitten jälkeen jää parhaimmillaan käteen ehkä 150 euroa, ja tämä silloin kun asuu hyvin edullisesti solussa tai kimppekämpässä. Sillä rahalla ei kovin ihmeellisesti elämää.”

Eri etuuksien merkitys oli monelle vastaajalle epäselvä. Erityisen epäoikeudenmukaisena pidettiin sitä, että opiskelu edellyttää velkaantumista aikana, jolloin korot ovat korkeat. Ongelmana nähtiin, että toimeentulotukea ei saa, ellei ensin ole nostanut opintolainaa. Toisaalta vastauksissa kuvattiin toimeentulotuen hakemista myös nöyryyksenä, joka pahimmillaan toistuu kuukaudesta toiseen. Näkemykset toimeentulotuesta kertoivat elämäntilanteiden monimuotoisuudesta: vastauksista saattoi päätellä, että mukana on opiskelijoita, mielenterveyskuntoutujia ja työttömiä. Ihmetystä tai ärtymystä herätti myös se, että etuuksia verotetaan.

Yleinen tyytymättömyys

”Tuntuu, että jää jälkeen muista, kun muut menee töihin ja kouluun ja tekee asioita.”

Kaikilla kierroksilla näkyi se, miten yleinen yhteiskunnallinen keskustelu vaikuttaa myös siihen, mitä nuoret toivat esiin. Kokeilun aikana julkisuudessa keskusteltiin Orpon hallituksen budjetista, mikä näkyi närkästyneinä kommentteina siitä, että hallitus leikkaa pienituloisilta. Yleisesti nuorten elämä puhututti. Vastajat kertoivat, miten aikuiset luulevat tuntevansa nykynuorten elämää omien nuoruusvuosien perusteella, vaikka yhteiskunta on ollut aivan toisenlainen. Aikuiset eivät ymmärrä niitä suorituspaineita, mitä nykynuorilla on. Tämän kierroksen vastauksissa yleiseen tyytymättömyyteen luokiteltiin myös vastaukset, jotka kertoivat heikentyneestä tulevaisuudenuskosta. Näitä käsitellään tarkemmin jäljempänä, koska ne olivat yleisempiä myöhemmillä kierroksilla.

Nuorten ratkaisuja tukiviidakkoon

Luonnollisestikin se, mitä nähtiin ongelmaksi, vaikutti myös esitettyihin ratkaisuihin. Jätimme tarkastelun ulkopuolelle sellaiset vastaukset, joissa kuvattiin keinoja oman hyvinvoinnin tukemiseksi vaikeassa tilanteessa. Tällaisia olivat esimerkiksi kävelyretket luontoon ja ystävien tapaaminen.

”Antakaa konkreettisia ohjeita, mistä löytyy lista mihin tukiin on oikeutettu, minkä ikäisinä voi saada mitään.”

Toimeentulon kohentamiseksi toivottiin selkeyttä hakemuksiin ja päätöksiin sekä parempaa pääsyä Kelan palveluihin tai sitä, että neuvontaa voitaisiin tarjota jostain muualtakin kuin Kelasta. Ratkaisuna ehdotettiin myös yhtä hakemusta, jolla voisi hakea kaikki tarvittavat tai saatavilla olevat tuet kerralla.

Vastauksissa ehdotettiin tukien pienempää verotusta tai täydellistä verottomuutta. Lisäksi toivottiin, että kaikkein pienituloisimmat jätettäisiin hallituksen suunnittelemien säästötalkoiden ulkopuolelle, etuustason pitämistä ennallaan tai jopa sen nostamista. Joitakin mainintoja keräsi myös perustulo. Joissakin vastauksissa sitä oli kuvattu laajemmin, toisissa se oli vain maininnan tasolla.

”Miksei nuorta kuunnella ilman työntekijää, miksei oteta nuorta tosissaan ilman että työntekijän pitää olla pitämässä puolia”

Palvelujen parantamiseksi nuoret antoivat paljon ehdotuksia. Toivottiin lisää sellaisia auttavia palveluja, joihin ei tarvita ajanvarausta vaan niihin voisi vain kävellä suoraan. Ohjaamon palveluita kiiteltiin useamassa vastauksessa. Lisäksi ehdotettiin, että palvelut jalkautuisivat sinne missä nuoret valmiiksi ovat kuten kouluihin. Palveluja voisi parantaa myös niin, että yksi ammattilainen perehtyisi nuorten asioihin ja auttaisi yhteistyössä toisten ammattilaisten kanssa, ettei tämä jäisi täysin nuoren omalle vastuulle. Ylipäänsä toivottiin enemmän henkilöstöä, jotta työntekijöillä olisi riittävästi aikaa asiakkailleen. Yksilöllisten elämäntilanteiden huomiointi ja empaattinen kohtelu palveluissa niin ikään keräsivät mainintoja.

”Kannustavuutta opiskeluun, joka johtaa työllistymiseen ja enemmän työpaikkoja.”

Eri kierrosten vastaukset olivat päällekkäisiä, vaikka teemat vaihtuivat. Yksi kaikilla kierroksilla esiintyvä teema oli kysymys siitä, miten päästä töihin. Monissa vastauksissa tuotiin esiin, että töihin pääseminen ratkaisisi useamman ongelman, ainakin toimeentulovaikkeudet ja yksinäisyyden. Palveluilta toivottiin sitä, että ne auttaisivat saamaan työtä: opiskelijoille toivottiin omia työnhakupalveluja, mutta ylipäänsä toivottiin mahdollisuuksia kohdata työnantaja tai sitä, että TE-virkailija voisi auttaa työnhaussa. Yleisesti suotavana kehityssuuntana nähtiin se, että työpaikkoja syntyisi enemmän.

”Yliopistosta valmistumisen tavoiteaika olisi armollisempi tai jotenkin yksilöllisempi.”

Vastauksista selvisi, että erityisesti siirtymät etuudelta toiselle (esim. opintotuelta sairauspäivärahalle) tuottivat päänvaivaa. Opintoihin tarvittava tuki (esim. tukiopetuksen tarve) vaihtelee yksilöiden välillä, minkä parempi huomioiminen voisi edistää valmistumista tavoiteajassa. Ratkaisuna opinnoista kertyvään velkataakkaan nähtiin se, että opintorahan määrä kasvaisi ja näin etuuden lainapainotteisuus vähenisi. Näissä vastauksissa tuli hyvin esille se, miten kokonaisvaltainen elämäntilanne opiskelu on. Kyse ei ole vain

sosiaaliturvasta tai etuuksien riittävyydestä vaan siitä, että opiskelijoille on riittävän laadukasta opetusta tarjolla, koska se motivoi. Lisäksi toivottiin näkymää siihen, että opinnot johtavat työllistymiseen.

4.2.2 Työttömyys

Vastaukset luokiteltiin neljään luokkaan: vaikeudet palveluissa, vaikeudet päästä töihin, vaikutukset arjessa sekä yhteiskunnan suhtautuminen työttömiin.

Vaikeudet palveluissa, riittämätön toimeentulo

”Jos et tunne palvelujärjestelmää, niin et tiedä mihin olet oikeutettu ja miten voit edistää omaa asiaa.”

”Ei meinaa riittää elämiseen. Ja vaikea sumplia kaikkia erilaisia lomakkeita ja pykälä. Joissain tukilomakkeissa ei selitetä tarpeeksi mitä niillä kaikilla tietokohdilla tarkoitetaan.”

Vastaukset toivat osin samoja asioita esiin kuin kysyttäessä tukiviidakosta. Esimerkiksi palveluihin pääsyn esteistä, jonoista ja asiakkaiden pallottelusta löytyi lukuisia mainintoja. Tosin TE-palvelut olivat tukiviidakkoa vahvemmin esillä. Harmistuneita oltiin TE-toimistojen joustamattomiin käytäntöihin sekä siihen, että palveluvalikoima ei ole sama joka paikassa. Kun epäselvää oli, mitä työttömänä työnhakija saa tehdä (esim. opiskelu, vapaaehtoistyö), järjestelmä koettiin passivoivana ja rajoittavana. Pettymystä nuorille aiheutti se, että työllisyyttä tukevat palvelut, kuten työpajat, eivät johda työllistymiseen. Vastauksissa haaveiltiin työpajan saannista mutta oltiin turhautuneita, kun palveluihin osallistuminen ei ollutkaan johtanut työllistymiseen.

Vaikeudet päästä töihin

”Vaikka kuinka yrittää päästä töihin, niin ei saa kutsua edes haastatteluun. (ei tule mitään vastauksia työnantajilta, riittäisi tieto siitä, ettei tullut valituksi.)”

”Se että sua ei valita työhaastatteluun, vaikka oot laittanut hyvän hakemuksen! Sit se kun sua ei valita töihin, vaikka olit siellä hyvin tehnyt harjoittelussa hommat.”

Moni vastaaja oli turhautunut siihen, että ei saanut mahdollisuutta näyttää omaa osaamistaan työelämässä. Musertavaksi koettiin se, että nuorelta odotetaan monen vuoden työkokemusta ja näyttöä osaamisesta, mutta samalla on liki mahdotonta päästä hankkimaan tätä kokemusta ensimmäiseen työpaikkaan. Työpaikkojen koettiin menevän niille, joilla on jo työpaikka. Mainintoja oli myös työnantajien ennakoluuloista ja syrjinnästä: nämä liittyivät niin ulkonäköön, osatyökykyisyyteen, työttömyyteen kuin mielenterveyteenkin. Mainintoja oli myös siitä, että oma ala ei työllistä tai että osa-aikatoivia ei ole riittävästi tarjolla toimeentuloa ajatellen.

Vaikutukset arjessa

”On vaikea rakentaa mitään rutiinia elämään. Jatkuva odotus ja epävarmuus elämässä, odottava tilanne, kun jos joskus pääsisikin töihin, niin kaikki menee uusiksi. Ihmistä ei arvosteta muuten kuin työn kautta.”

Työttömyyden vaikutukset tuntuivat vastaajien arjessa konkreettisesti. Arjessa työttömyys tuntui rytmittömyytenä ja rutiinien puutteena. Päivät seuraavat toisiaan samanlaisina, ilman että on mitään tekemistä. Tämän kuvattiin aiheuttavan lamautumista. Toimeentulovaikeudet puolestaan estivät tekemästä mitään kivaa ja harrastamasta.

Nuoret kirjoittivat paljon siitä, miten työttömyys vaikuttaa omakuvaan ja ajatuksiin tulevaisuudesta. Kun ei ole työtä, niin epävarmuus tulevaisuudesta vaivaa ja ylipäänsä toivottomuus on vallitseva mielentila. Tämän lisäksi kerrottiin koetusta stressistä ja ahdistuksesta. Työttömyys tuotti vastaajille myös häpeää ja ulkopuolisuuden tunnetta. Kaikesta tästä puolestaan heräsi yksinäisyyttä ja erakoitumista.

Työttömiin suhtautuminen yhteiskunnassa

”Tuttavat säälivät, koska olen työtön. Olen ihminen työttömänäkin.”

”...ihmiset kohtelevat työtöntä kuin pohjamutaa, joka ei yritä tehdä työttömyydelleen mitään, vaikka tekee parhaansa. Usein kuuluu ” Mene töihin, Kela-rotta ”-lausahdusta. Menisin töihin, jos niitä saisi.”

Tällä kierroksella omaksi luokaksi nousi yhteiskunnassa käyty keskustelu (vrt. muut kierrokset). Vastajat kertoivat monin eri sanoin, miten loukkaavalta tuntuu seurata julkista keskustelua työttömistä laiskoina ja työhaluttomina. Vastajat pohtivat sitä, minkälaiseen tietoon tai ymmärrykseen päättäjät nojaavat, kun he eivät tunnu ymmärtävän työttömyyden syitä. Näiden vastaajien mukaan tilanteessa, jossa töihin ei pääse, tukien leikkaaminen ja työttömien syyllistäminen ei johda työllistymiseen.

Vastajille työstä on muodostunut hyvän elämän mittari. Vastajat miettivät omaa ihmisarvoansa ilman työtä, mutta myös sitä, miten heitä yhteiskunnassa arvotetaan. Jonkin verran vastauksissa oli myös kriittistä pohdintaa ihmisen arvon samaistamisesta hänen työmarkkina-asemaansa. Monen saattaisi olla helpompi olla, jos työttömällä olisi ihmisenä enemmän arvoa. Vahva työyhteiskunnan eetos näkyi myös siinä, miten paljon odotuksia ladattiin työllistymiseen: monien ongelmien ajateltiin ratkeavan töihin pääsyn myötä.

Nuorten ratkaisuja työttömyyteen

”Nuoria voisi palkata somemainostajiksi / sometilin ylläpitäjiksi palveluille”

Ratkaisuja haettiin siitä, miten työhön pääsyä voisi helpottaa. Ratkaisukeskeisenä vaihtoehtona nuoret nostivat esille sen, että työnantaja palkkaisi heitä sellaisiin tehtäviin, joihin heillä olisi osaamista. Työnantajilta toivottiin enemmän työttömien ja vähemmän työkokemusta omaavien palkkaamista, jotta saataisiin mahdollisuuksia näyttää omaa osaamistaan ja oppimiskykyään. Erilaisia työkokeiluja pidettiin sinällään hyvinä, mutta niiden ongelmana nähtiin se, että niistä vain harvoin seuraa työllistymistä.

Työhön pääsyä koskevassa luokassa oman alaluokan muodostivat vastaukset, joissa pohdittiin sitä, miten pitkän sairausjakson jälkeen voisi palata työelämään. Näissä vastauksissa tuotiin esille toive siitä, että työelämää voisi päästä kokemaan rauhassa, ilman että on pelkoa toimeentulon totaalaisesta romahtamisesta, jos työ- ja toimintakyky eivät olekaan vielä riittäviä. Joustoja toivottiin lyhyemmistä työajoista ja mukautetuista työtehtävistä.

”No miten ois vaikka että ”- ” yhteiskunta lopettaisi sen työttömien halveksunnan ja huonon kohtelun. Suomessa kaivataan isoa asennemuutosta.”

Vastauksissa esitettiin, että yhteiskunnassa pitäisi vahvistaa tietoisuutta työttömien tilanteiden moninaisuudesta sekä työnsaannin ongelmista. Yhteiskunnassa pitäisi tuoda esille sitä, että monet työttömät hakevat töitä ja haluavat töihin, mutta eivät tästä huolimatta pääse. Tämän toivottiin vähentävän sellaisia käsityksiä, joiden mukaan työttömät ovat vain laiskoja ja saamattomia yhteiskunnan elättejä. Ratkaisuistakin kysyttäessä pohdittiin sitä, miten ihmisten aktiivisuutta yhteiskunnassa voitaisiin arvostaa muutenkin kuin vain kokopäivätyön kautta.

”Säänöllisemmät maksupäivät (palkkapäivän tapaan, olisi aina x pv) ja toinen on jo tavallaan ratkaistu, pajat ja nuorisotoiminta kuten mad ja nuorten taidetyöpaja. Ne ovat hyviä mutta vaatisivat ehkä vähän enemmän henkilökuntaa ja vähemmän adhd vetäjiä. Välillä tuntuu, että monessa toiminnassa on monta henkilöä, joilta ei saa puheenvuoroa tai unohtavat tehdä asioita, ymmärrän että monella on myös liian suuret työnkuvat. Lisää henkilökuntaa...”

Palvelut nähtiin tässäkin kohdassa osana ratkaisuna. Ehdotuksia tehtiin ensinnäkin TE-palvelujen parantamiseksi. Työnhakuun toivottiin enemmän konkreettista tukea. Lisäksi toivottiin mahdollisuuksia tutustua eri aloihin ja työpaikkoihin tai mahdollisuuksia uudelleen kouluttautumiseen. Myöskään tarjolla olevaan kurssitarjontaan ei oltu tyytyväisiä vaan siihen olisi haluttu enemmän monipuolisuutta. Työpajoihin toivottiin parempia vetäjiä. Tässä kohdin vastaajien monimuotoisuus tuli hyvin esille: osa vastaajista toivoi lähinnä sellaisia palveluja, jotka auttaisivat saamaan työpaikan, kun taas osa vastaajista toivoi enemmän kuntouttavan

työtoiminnan paikkoja ja oppisopimuspaikkoja. Erityisesti kuntouttavan työtoiminnan paikat ovat sellaisia, jotka harvemmin johtavat suoraan työllistymiseen.

Vastaajien näkemykset eivät koskeneet yksinomaan TE-palveluita vaan tässäkin kohden esitettiin toive kynnäksettömistä palveluista. Myös laajempia aukioloaikoja toivottiin yleisesti palveluihin, jotta ne olisivat helpommin saavutettavia. Toiminta- ja työkyvyn vahvistaminen puolestaan edellyttäisi vastaajien mukaan sitä, että sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa pystyttäisiin kertomaan myös niistä mahdollisuuksista, mitä kolmannella sektorilla on. Lisäksi toivottiin parempia ja halvempia mielenterveyspalveluja.

"Jos työkokemusta ei painotettaisi niin paljoa ja annettaisiin mahdollisuus muillekin. Jos esimerkiksi kouluissa yms. ehkäistäisiin mahdollista työttömyyttä. Ja jos työttömille olisi tarjolla jotain ohjelmaa, joka on helposti tavoitettavissa, ja joka auttaa heitä työllistymisen kanssa, löytämään mikä voisi kiinnostaa ja ylipäättänsä arjen kanssa. Olisi mukava, jos tällaista ohjelmaa olisi myös pienemmillä paikkakunnilla sekä se olisi helposti lähestyttävää (kuten nuokkarien tapaista), eikä tarvitsisi etukäteen soittaa tai tehdä lomakkeita, sillä joillekin ne voivat olla ahdistavia. Voi vaan siis tavallaan ilmestyä paikalle."

Työllistymisen ohella oman hyvinvoinnin ajateltiin lisääntyvän, jos olisi mahdollisuus saada rutiineja arkeen. Tällaisia mahdollisuuksia nähtiin esimerkiksi siinä, että olisi jokin ajanviettopaikka tai muuta vakituista tekemistä, joka toisi päiviin rakennetta. Vastauksissa tuotiin esiin vertaistuen mahdollisuus, mikä voisi tukea yhteisöllisyyttä ja tuoda ymmärrystä siihen, että ei ole oman elämäntilanteensa kanssa yksin.

Työyhteiskunnan eetosta vastaan oli myös joitakin vastauksia. Näissä toivottiin täysin erilaista politiikkaa, kuten uutta hallitusta tai perustuloa, jopa kommunismi mainittiin.

4.2.3 Yksinäisyys

Yksinäisyys oli viimeinen teema, ja siihen myös vastattiin vähiten. Vastaukset luokiteltiin viiteen luokkaan: tekemisen puute, ulkopuolelle jääminen, sosiaaliset suhteet, tunteet sekä yksinäisyyden syyt. Tällä kierroksella kirjoitettiin selvästi enemmän tunteista kuin kahdella aikaisemmalla kierroksella.

Tekemisen puute

"Jos minulla olisi varaa harrastuksiin saisin niitten kautta ehkä lisää ystäviä."

Jo työttömyydestä kysyttäessä vastaaja kertoivat siitä, miten tylsää arki on, kun ei ole mahdollisuutta harrastamiseen tai oikein mihinkään muuhun tekemiseen. Harrastamisen tai muun tekemisen ajateltiin lisäävän toisten ihmisten kohtaamista. Vastauksissa kerrottiin myös siitä, että vaikka joku kohtaamispaikka olisi-kin, ei se välttämättä ollut saavutettava.

Ulkopuolelle jääminen

"Se, ettei ole oikein ketään ketä pyytää jonnekin tekemiseen yhdessä. Tahtomattaan yksin oleminen ahdistaa ja on kurjaa. Se harmittaa, ettei tunnu kuuluvansa mihinkään porukkaan."

Ulkopuolelle jääminen painoi vastaajien mieltä. Se saattoi tarkoittaa myös sitä, että ei tuntenut kuuluvansa mihinkään ryhmään tai koki itsensä ulkopuoliseksi muiden kanssa. Pahaa mieltä koettiin myös siitä, että kukaan ei ollut yhteydessä vaan piti itse olla aktiivinen. Ulkopuolisuus tuotti myös kokemuksen siitä, että pakko on selvitä yksin, eikä ole ketään, johon voisi turvautua. Tässä kohdin vastaajat esittivät myös varsin pragmaattisia näkemyksiä, joiden mukaan ulkopuolisuus tarkoittaa myös huonompia lähtökohtia työhaussa, koska ilman suhteita on vaikeaa työllistyä.

Sosiaaliset suhteet

”Ei ole ketään kelle puhua ja on arvoton tunne. Tuntuu ettei itsellä ole väliä ja voisi vain kadota eikä kukaan huomaisi.”

Yksinäisyyden kokemusta kuvattiin sosiaalisten suhteiden puutteena: ei ole kavereita tai kaveria, jonka kanssa puhua tai jakaa ajatuksia. Vastauksissa tuli esille myös surua siitä, että ei ole löytynyt sopivaa kumpania. Vastauksissa kerrottiin siitä, mitä suhteet merkitsevät tai mitä niiden ajateltiin merkitsevän omalle hyvinvoinnille.

Tunnepuhe

”Se että on kirjaimellisesti kaikessa yksin. Kenellekkään ei voi jakaa huolia ja murheita. Aina on turvaton olo. Ja tuntuu siltä, että ainoa ihminen, jolla on tällainen tilanne.”

”Yksinäisyydessä ärsyttää toivottomuus. Yhteiskunnan lokerot tuntuvat täysin suljetuilta, silloin kun on yksinäinen. Kuitenkaan ei tunnu olevan muuta vaihtoehtoa kuin luikerrella johonkin lokeroon ja se on vaikeaa. Kuulostaa usein siltä, että työpaikat jaetaan loppujen lopuksi suhteiden kautta. Yksinäisellä ei ole suhteita, mutta tarve niiden muodostamiselle on painostava. Yksinäisyyden toivottomuudesta seuraa tunne kykenemättömyydestä, turhuudesta ja korvattavuudesta.”

Yllä olevat lainaukset kiteyttävät sen, miten yksinäisyyttä kuvattiin. Yksin oleminen tai kokemus siitä tuotti turvattomuutta vastaajille. Vaikka sosiaalisia suhteita ei aina osataisi ajatella henkilökohtaisena turva-verkkona, niin ainakin niiden puute tuottaa turvattomuutta tai sen tunnetta. Vastauksissa esiintyi paljon myös toivottomuutta, kokemusta siitä, että muutosta ei ole näköpiirissä tai ainakaan vastaaja itse ei pysty tilanteeseen vaikuttamaan. Jotkut vastaajat kirjoittivat siitä, miten ahdistavaa on jäädä ulkopuolelle. Tämänkaltaiset tuntemukset veivät nuorten luottamusta tulevaisuuteen ja jossain määrin myös toisiin ihmisiin. Joissakin vastauksissa kuvattiin sitä, miten raskaalta tuntuu, kun yksinäisiin ihmisiin liitetään erilaisia oletuksia, joihin itsellä ei ole mitään vaikutusmahdollisuutta.

Yksinäisyyden syitä

”Iso osa kavereista asuu useamman tunnin ajomatkan päässä, eikä itsellä ole varaa matkustaa. [...] Itse siis masennuksen kanssa kamppaileva opiskelija. Vaikka koulussa tuleekin juttua muiden kanssa, ei näitä henkilöitä tapaa koulun ulkopuolella, ellei tunnin sisään ole sattunut koulun jälkeen samaan kauppaan tai bussiin.”

Vastaajat mainitsivat erilaisia syitä yksinäisyydelleen. Asuinpaikka saattoi olla sellainen, että välimatkat olivat pitkiä tai ainakin omat ystävät tai vanhemmat asuivat pitkän matkan päässä. Tällöin matkoihin tarvittiin rahaa, mikä muutenkin oli vastaajilla tiukassa. Joissakin vastauksissa kerrottiin syrjäseudulla asumisesta, jolloin pääsyä mihinkään kohtaamispaikkaan ei ylipäänsä ollut. Tällaisten käytännöllisten seikkojen lisäksi vastaajat kertoivat, ettei heillä ollut oikein keinoja, joilla yksinäisyydestä voisi päästä eroon. Uusiin ihmisiin tutustuminen saattoi tuntua ylitsepääsemättömän vaikealta ja myös oma masennus mainittiin syynä.

Nuorten ratkaisuja yksinäisyyteen

Näissä ratkaisuissa löytyi paljon yhtäläisyyksiä aikaisempien kierrosten vastauksiin: ratkaisuna nähtiin pääseminen koulutukseen tai työelämään. Osa toivoi saavansa sellaisia palveluita, jotka auttaisivat elämässä koetuissa vaikeuksissa eteenpäin (terapia, lääkäri tai jokin muu tuki, joka auttaisi omien pelkojen kanssa). Yksilöllisten palvelujen lisäksi toivottiin kouluun opetusta siitä, miten yksinäisyyttä voisi ehkäistä. Nuorten toiveena oli enemmän ymmärrystä kanssaihmiä kohtaan. Tällaista ymmärrystä arveltiin syntyvän oikeissa vuorovaikutustilanteissa, kun taas sosiaalisen median alustojen nähtiin olevan jossain määrin ongelmallisia vuorovaikutuksessa. Oikeaa vuorovaikutusta tukisivat harrastukset ja mahdolliset kohtaamispaikat.

Näissäkin vastauksissa tuotiin esiin toiveita siitä, että tarjolla olisi mahdollisuuksia osallistumiseen. Joko harrastuksia tai joitakin muita paikkoja, joissa voisi kohdata ihmisiä.

4.3 Yhteenvetoa vastauksista

Vaikka kysymykset eri kierroksilla poikkesivat toisistaan, vastauksissa oli osin paljon samoja asioita. Tuki-viidakkoa käsittelevissä teemoissa opiskelijat olivat vahvemmin edustettuina ja vastauksissa pohdittiin paljon velkaantumista ja opintolainasta syntyvää velkataakkaa. Vastaajien oli vaikeaa ymmärtää, mitä hyvää velkaantumisesta voisi koitua ja velka myös pelotti. Vastaajissa oli myös joitakin ennestään velkaantuneita. Oletettavasti he olivat kuitenkin velkaantuneet muista syistä, koska ulosotosta kerrottiin kannustinloukkuna ja toivottiin pikavippien kieltämistä lainsäädännöllä. Työttömyys puolestaan nosti esille kokemuksen huonommuudesta ja ulkopuolelle jäämisestä, elämän kuvattiin ikään kuin lipuvan ohi. Työssä tai opiskelemissa olevien nuorten nähtiin elävän niin sanottua oikeaa elämää, kun itse oli vain sivustakatsojana. Viimeisellä kierroksella vastauksissa kirjoitettiin selvästi enemmän tunteista, kuten ahdistuksesta.

Vastaukset vahvistivat olemassa olevaa kuvaa siitä, että Ohjaamon asiakkaina olevat nuoret eivät ole yhtenäinen ryhmä (Myös Koskela & Leppänen 2020). Vastauksissa toivottiinkin yksilöllisten elämäntilanteiden huomiointia. Nuorten kuvaamat elämäntilanteet olivat moninaisia, mutta eroja oli myös ylipäänsä näkemyksissä. Vaikka edellä kuvattiin palvelu- ja etuusjärjestelmän ongelmia nuorten sanoittamana, oli mukana myös sellaisia yksittäisiä vastauksia, joissa korostettiin yksilön omaa vastuuta elämäntilanteestaan.

Kaikilla kierroksilla kirjoitettiin paljon siitä, miten hankala palvelu- ja etuusjärjestelmä on tai miten vaikeaa sitä on ymmärtää. Vastaukset toivat hyvin esiin myös sen, että etuuksien tai palvelujen tarkoitusta ei oikein ymmärretä eikä omia oikeuksia tunneta. Ymmärtämättömyys näkyi esimerkiksi siinä, että yksittäisten etuuksien tarkoitus oli jäänyt pimentoon. Lisäksi sen voi tulkita näkyvän myös siinä, että etuuksien verotus kummastutti.

Nuorten havainnot etuus- ja palvelujärjestelmästä sekä heidän raportoimansa kokemukset olivat sellaisia, joita tutkimuksissakin on tuotu esiin. Tämän kokeiluaineiston etuna on, että se kertoo varsin elävästi nuorten elämän monimuotoisuudesta ja heidän kohtaamistaan vaikeuksista. Aineistosta käy hyvin selville, miten konkreettisesti työttömyys tai taloudellinen niukkuus vaikuttavat. Palvelu- ja etuusjärjestelmällä on rajalliset mahdollisuudet vaikuttaa nuorten hyvinvointiin, mutta ainakin siinä pitäisi olla mahdollisuus valaa uskoa tulevaisuuteen, luottamusta siihen, että asiat voivat joskus olla paremmin.

5 Ohjaamojen kokemukset kokeilusta

Onni on tehnyt osallisuustyötä Ohjaamoissa vuodesta 2018 lähtien. Nuorten tavoittaminen ja mukaan saaminen erilaisiin osallisuutta lisääviin toimintoihin on koettu haastavaksi. Positiivinen yllätys kampanjassa olikin tapahtumiin osallistuneiden ja kyselyihin vastanneiden nuorten suuri määrä.

Tapahtumat ja koko kampanja saivat nuorilta paljon myönteistä palautetta. Verkkotapahtumat koettiin mielekkäiksi ja nuoret sanoittivat palautteissaan niin kuulluksi tulemisen kokemuksen, vertaistuen kuin vaikutusmahdollisuuksien tärkeyttä. Webropol-kyselyn nuoret kertoivat olleen sekä helppo ja toimiva, mutta myös muista kyselyistä erottuva. Kampanjan nimi oli nuorten mielestä kiinnostava ja osuva.

Nuoret kokivat antamissaan palautteissa tärkeäksi sen, että heitä oikeasti kuunnellaan. Heille oli merkityksellistä se, että heidän äänensä välittyi eteenpäin, ”riittävän ylös asti”. Eräs nuori sanoitti asiaa seuraavasti: ”siis se jo autto paljon, että se mitä me siellä sanottiin menee kansanedustajille asti eikä jää välimatkalla jonnekin kansion pohjalle”.

Nuoret antoivat runsaasti ratkaisuehdotuksia. Tämän voisi tulkita siten, että nuoret kokivat kyselyn tärkeänä. Ratkaisuehdotukset kertoivat, että nuorilla on monenlaisia keinoja ongelmien ratkaisemiseksi. Nuoret myös toivat ratkaisuehdotuksissaan esiin sekä yhteiskunnan rakenteellisia muutostarpeita että lähiyhteisöön ja omaan toimintaansa liittyviä pienempiä ratkaisuja.

Ohjaamot lähtivät mukaan kampanjan toteuttamiseen suurella mielenkiinnolla ja innolla. Kampanja tarjosi helpon ja valmiin mallin tehdä nuorten osallisuutta tukevaa työtä, joka koetaan Ohjaamoissa tärkeäksi. Mukaan saatiin näin myös paikkakuntia, joissa ei ollut aiempaa kokemusta osallisuustyöstä tai siihen liittyvää nuorten ryhmää. Toinen vaikuttava tekijä suureen kiinnostukseen oli yhteistyö THL:n ja STM:n kanssa. Hyvää palautetta tuli myös siitä, että nuorten äänen eteenpäinviemiseen oli selkeä kanava ja että nuorilla oli nyt aito mahdollisuus vaikuttaa.

Ohjaamojen työntekijät pitivät kampanjan teemoja hyvinä. Kampanjan teemat tarjosivat mahdollisuuksia hyviin keskusteluihin nuorten kanssa, ja nuoret saivat työntekijöiden mukaan tuoda omat mielipiteensä aidosti esiin. Hyväksi koettiin myös kampanjan tuominen juuri Ohjaamo-ympäristöön, jossa tavoitetaan erilaisissa elämäntilanteissa olevia nuoria. Kuuluviin saatiin näin myös niiden nuorten ääntä, joiden ääni ei yleensä yhteiskunnassa kuulu. Kampanjan aikana opittiin paljon monikanavaisuuden ja sähköisten palvelujen merkityksestä nuorten tavoittamisessa. Onnissa puolestaan opittiin kampanjamaisesta työskentelystä sekä valtakunnallisesta nuorten kuulemisesta ja tiedon keräämisestä. Keskeiseksi havainnoksi nousi myös nuoria kiinnostavan teeman ja kysymyksenasettelun tärkeys.

Kampanjan nimi herätti Ohjaamoissa ristiriitaista palautetta. Osassa Ohjaamoista koettiin, että huomiota herättävällä nimellä saatiin nuorten huomio kiinnitettyä asiaan ja että nuorten kanssa puhuttiin samaa kieltä. Toisaalta nimi herätti myös vastustusta alatyylisyyden vuoksi. Osa myös koki, että nimen negatiivisuus ohjaa vastauksia siihen suuntaan. Muutamassa Ohjaamossa jopa koettiin, ettei Ohjaamo voi olla mukana toteuttamassa tapahtumia sen nimen vuoksi. Suuret vastausmäärät viittaavat toisaalta myös siihen, että käytetty kysymyksenasettelu antoi sekä mahdollisuuden purkaa harmitusta että voimautti miettimään ratkaisuvaihtoehtoja.

Kampanjalla oli myös pitkäkestoisempia ja laajempia vaikutuksia. Joillain paikkakunnilla kampanja laittoi alulle osallisuustoimintaa pidemmän tauon jälkeen. Kampanjan myös koettiin lisäävän Ohjaamojen näkyvyyttä. Tampereella kampanja kytkettiin alueelliseen kehittämistyöhön, nuorten työllisyysohjelman valmisteluun.

Syksyn ensimmäisenä teemana tukiviidakko keräsi selvästi eniten vastauksia Webropol-kyselyyn, mutta kampanjan edetessä kyselyn vastausmäärät laskivat selvästi. Vastausmäärien laskun syitä voi pohtia: kenties kuukausittaisella teemalla oli vaikutusta vastaushalukkuuteen tai sitten kampanja-aika koettiin liian pitkäksi. Verkkotilaisuuksien osallistujamäärissä teemalla tai kampanja-ajalla ei näyttänyt olevan merkitystä, sillä vielä joulukuussakin osallistujia oli melko paljon.

Kampanjan jälkeen Ohjaamot ovat jatkaneet matalan kynnyksen osallisuustyötä nuorten näkemysten kuulemiseksi järjestämällä kuukausittaisia mp-tuokioita verkossa. Nimeä muutettiin aiemman nimen saaman

osittaisen vastustuksen vuoksi. Uudella nimellä toimintaa voidaan markkinoida kaikissa Ohjaamoissa, jolloin se on kaikkien nuorten saavutettavissa. Nimenvaihdoksesta huolimatta konsepti on säilynyt ennallaan: keskiössä on avoin ja nuorten näköinen kysymyksenasettelu ja teemoina on ajankohtaisia, nuoria mietityttäviä aiheita. Kevään teemoina ovat olleet nepsyarki, aikuisuus, kohtaaminen sekä terveydenhuolto. Pieni määrä Ohjaamoja on järjestänyt myös kasvokkaisia tilaisuuksia.

Kampanja toi lisää näkyvyyttä *Mikä vituttaa?* -toimintamallille. Kampanja sai myös valtakunnallista näkyvyyttä, sillä Ilta-Sanomat hyödynsi kampanjan materiaalia laajaan yksinäisyydestä kertovaan lehtiartikkeliin (Ojala 2024). Onnissa toivotaankin, että sen toimintamallin käyttöä jatketaan nuorten äänen kuulemiseksi niin Ohjaamoissa kuin laajemminkin eri organisaatioissa, sillä kampanja osoitti mallin toimivan. Yle uutisoikin keväällä 2024 Kuopion kaupungin ja Ohjaamon järjestävän huhtikuun aikana kaksi *Mikä vituttaa?* -tilaisuutta, joissa nuoret pääsevät kertomaan, mikä heidän elämässään aiheuttaa ärsyntyä ja mikä olisi heidän mielestään ongelmaan paras ratkaisu (Salokangas 2024).

6 Tietoa nuorten näkemyksistä

Kampanjan aikana tuotettu tieto on pitkälti samanlaista, mitä tutkimuksissa on aikaisemminkin raportoitu (esim. Hästbacka ym. 2023; Blomgren 2023; Määttä & Souto 2020). Tämä kertonee siitä, että näin kerätty aineisto pystyy tuottamaan melko ajantasaista tietoa sekä palvelu- ja etuusjärjestelmästä että siinä koetuista ongelmakohdista. Nuoret toivovat selkeyttä palvelu- ja etuusjärjestelmään. Yksilölliset elämäntilanteet voidaan huomioida palveluissa, joissa nuoret usein kohdataan kasvotusten. Näissä tilanteissa työntekijöillä pitäisi olla kuitenkin aikaa pysähtyä kuuntelemaan. Monissa vastauksissa kerrottiin kuitenkin työntekijöiden kiireestä ja kokemuksesta, että samaa asiaa selvitetään monessa eri paikassa. Voi olla, että pysähtyminen nuoren asian äärelle palveluissa helpottaisi jossain määrin myös etuuksien ymmärtämisen kanssa huomioiden niiden syyperusteisen luonteen.

Avovastaukset antoivat nuorille mahdollisuuden kertoa kokemuksistaan omalla tavallaan. Tämä toi hyvin esille myös sen, että kaikilla vastaajilla ei ollut kovinkaan tarkkaa käsitystä esimerkiksi siitä, miksi eri etuudet ovat olemassa. Tämä näkyi muun muassa tyytymättömyytenä siihen, että työttömyysturvalla patistetaan jatkuvasti työnhakuun, vaikka vastaaja ei kokenut itseään työkykyiseksi esimerkiksi mielenterveysongelmien vuoksi. Vastaavasti riittämättömästä etuus- ja palvelujärjestelmän tuntemuksesta kertonee se, että vastauksissa muun muassa ehdotettiin peruskouluun opetusta Kelan etuuksien hakemisesta sekä omista oikeuksista. Ylipäänsä neuvontaa toivottiin enemmän. Voi olla, että kiinnostus sosiaaliturvajärjestelmään syntyy vasta, kun sitä todella tarvitsee, mutta tutkimuksen keinoin olisi hyvä vähän tarkemmin selvittää nuorten ymmärrystä järjestelmästä.

Kokemustiedosta tehtävillä päätelmillä on luonnollisesti myös rajoituksensa. Esimerkiksi nuorten kokemukset siitä, että Kelan työntekijöiden antamat ohjeistukset ovat toisinaan ristiriidassa saatujen päätösten kanssa, on havaittu aiemmissa tutkimuksissa (esim. Saikkonen & Ylikännö 2020). Toisaalta voidaan hyvällä syyllä olettaa, että esimerkiksi puhelinkeskustelussa ei välttämättä päästä samalle tarkkuudelle, millä tiedot hakemukseen kirjataan ja johon päätökset perustuvat. Joka tapauksessa tilanteessa syntyy kokemus epäoikeudenmukaisesta kohtelusta, mihin olisi syytä kiinnittää huomiota. Kokemusta epäoikeudenmukaisuudesta voi vähentää sillä, että neuvontaa on tarjolla riittävästi, päätökset ovat ymmärrettäviä ja niiden perusteita on helppo kysyä.

Suuri osa vastaajista vaikuttaisi omaksuneen vahvan työyhteiskunnan eetoksen. Tämä tulkinta nojaa siihen, että niin moni ajatteli työllistymisen tai työhön johtavan koulutuksen helpottavan montaa elämän osa-aluetta: poistavan yksinäisyyttä, lisäävän sosiaalisia suhteita ja poistavan toimeentulovaikkeudet. Aineistosta vahvasti piirtynyt halu päästä lähes mihin tahansa töihin on nykytutkimuksen valossa hieman ristiriitainen havainto, sillä viime aikoina on tuotu esiin nuorten halu työllistyä nimenomaan merkitykselliseen työhön. Toisaalta suurin osa nuorista näkee edelleen parempana tilapäisenkin työn vastaanottamisen työttömyyskorvauksen sijaan, joskin tätä mieltä olevien nuorten osuus on viime vuosina laskenut. (Haikkola & Myllyniemi 2020.)

Vastaajaryhmä oli varsin heterogeeninen, mikä on tämänkaltaisessa aineistossa sekä heikkous että vahvuus. Se on vahvuus siinä mielessä, että mukaan tulleiden elämäntilanteiden kirjo oli laaja. Aineiston heikkoutena voi puolestaan pitää sitä, että emme tunne vastaajien taustoja tai tiedä sitä, miten laajasti he ovat palveluita käyttäneet tai miten pitkään he ovat Ohjaamojen asiakkaina olleet. Aikaisemmasta tutkimuksesta tiedetään se, että huonot kokemukset kulkevat ihmisten mukana eli tässäkin kokeilussa on saatettu raportoida vanhoja kokemuksia. Vastaukset eivät siis välttämättä kerro siitä, miten nykyinen palvelujärjestelmä koetaan. Toisaalta vanhatkin kokemukset vaikuttavat siihen, miten palvelut koetaan.

Vastaajia pyydettiin miettimään myös parempia vaihtoehtoja. Nuoret antoivat jonkin verran ehdotuksia järjestelmän tai laajemman systeemin muuttamiseksi, mistä esimerkkeinä olivat perustulo, kommunismi ja hallituksen vaihto. Selkeästi enemmän ratkaisuehdotukset kuitenkin painottuivat pienempiin, helpommin uudistettaviin asioihin. Ehdotuksia suuremmista rakenteellisista muutoksista on ollut varsin vaikea saada synnytettyä sosiaaliturvauudistuksessa asiantuntijoiden ja tutkijoiden yhteisvoimin, joten vielä vaikeampaa niitä on varmasti kehittää oman kokemuksensa pohjalta järjestelmätasolla. Sen sijaan nuorten

ratkaisuehdotuksissa oli paljon sellaisia ehdotuksia, joiden hyödyntäminen ei todennäköisesti edellytä järjestelmämuutoksia tai lainsäädännön uudistamista.

Avovastaukset piirtävät kuvaa siitä, että nuoret käyttävät tai ovat käyttäneet eri palveluita samaan aikaan. Työ- ja toimintakyky on kokonaisuus, jonka tukeen ei aina riitä pelkkä rahaetus vaan saatetaan tarvita myös kuntoutus-, sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita. Esimerkiksi mielenterveyskuntoutujalle voi olla hyväksi päästä kokeilemaan työntekoa, vaikka siihen ei kokopäiväisesti vielä pystyisikään. Vastaajien kokemusten perusteella järjestelmä ei erityisen hyvin tue sitä, että ihminen tulisi aina kohdatuksi kokonaisuutena palveluissa.

7 Minkälaista tietoa kokeilulla saatiin?

Kokeilu osoitti, että oikeilla tavoilla voidaan kuulla myös niitä ryhmiä, joita perinteisesti on ollut haastava tavoittaa. Nuorten elämään sopiva kysymyksenasettelu tavoitti useita nuoria osallistumaan kampanjaan. Taustalla oli pitkäjänteisesti nuorten kanssa yhdessä tehty työ ja erilaisten toimintatapojen kokeilua. Kokeilun tuottamaa kokemustietoa voi hyödyntää palvelujen ja etuuksien toiminnan parantamiseen eri tasoilla: paikallisesti mutta myös esimerkiksi miettimällä valtakunnallisia ohjeita etuuksien hakemiseen. Kokemustieto voi siten tuoda esille sellaisia seikkoja, joita kannattaa seurata järjestelmällisemmin muilla tavoin.

Tässä kokeilussa vastausaktiivisuus selvästi väheni ensimmäisen ja kolmannen kierroksen välillä. Emme tiedä, onko eri teemat koettu eri tavoin vai oliko vastausväsymys iskenyt. Vakiintuneena toimintana tuloksia voitaisiin kenties hyödyntää järjestelmällisemmin ja tästä myös kertoa avoimesti potentiaalisille vastaajille, mikä saattaisi lisätä vastausaktiivisuutta. Vakiintuneessa formaatissa voisi ajatella myös strukturoidun ja avokysymyksen yhdistelmää, joka helpottaisi aineiston käsittelyä. Huomioiden tuotetun kokemustiedon yhteneväisyys tutkimustietoon, voidaan näin saada tietoa etuus- ja palvelujärjestelmän parantamiseksi.

Tässä kuvattu kokeilu ei sisältänyt tutkimusta. Kyseessä oli itsevalikoitunut osallistujajoukko, emmekä tiedä, minkä verran vastaajissa oli samoja vastaajia eri kierroksilla. Toisaalta vastaajien profiileissa oli vastausten perusteella joitakin selviä eroja, mistä syystä samoja vastaajia tuskin oli kovinkaan paljoa. Tutkimus olisi edellyttänyt paljon enemmän resursseja: tutkimuslupien ja eettisten tutkimuslupien hankintaa, tutkimustiedotteiden laatimista ja suostumuslomakkeita. Kokeilussa menettelyt olivat selvästi kevyempiä, mutta kääntöpuolena luonnollisesti on se, ettei vastauksia voida mitenkään yhdistää yksilötason tietoihin (esim. ikä, paikkakunta, sukupuoli).

Tässä kokeilussa saatiin tietoa siitä, että monille Ohjaamojen asiakkaina oleville nuorille sosiaaliturvajärjestelmän etuuksien ja palvelujen toimintalogiikka on vähintäänkin epäselvä. Epäselvyyttä tuskin merkittävästi vähennetään pelkästään paremmalla neuvonnalla, joskin se voi olla tärkeää oikeiden etuuksien ja palvelujen löytymiselle. Tämän rinnalla kuitenkin tarvitaan laajempaa keskustelua sosiaaliturvasta ja sen sidoksista työhön ja työelämään. Tällaista yhteiskunnallista keskustelua tuskin on mielekästä käydä yksittäisissä asiakastapaamisissa, mutta osaksi Ohjaamojen osallisuustyötä se kenties sopii. Kansalaisten näkemykset sosiaaliturvajärjestelmästä vaikuttavat ainakin välillisesti järjestelmän kehittämiseen, joten olisi tärkeää, että kansalaisilla olisi riittävät valmiudet ymmärtää järjestelmän toimintaa.

8 Yhteenveto: Nuoria voisi kuunnella tarkemmin

Kokeilun tavoitteena oli koota näkemyksiä sosiaaliturvasta niiltä nuorilta, jotka usein jäävät erilaisten kuulemistoimenpiteiden ulkopuolelle. Kampanja onnistui tavoittamaan paljon nuoria eri puolilta Suomea. Onnistumisen taustalla oli Ohjaamoissa tehty pitkäjänteinen osallisuustyö, jossa oli jo kokeiltu runsaasti erilaisia menetelmiä nuorten äänen ja toiveiden kuulemiseksi. Sekä Ohjaamon henkilöstön että nuorten itsensä mielestä oleellista oli se, että nuorilta kysyttiin näkemyksiä sosiaaliturvasta kiinnostavalla kysymyksenasettelulla.

Kokeilussa STM:n työntekijät vastasivat siitä, että muissa organisaatioissa syntyy kuva uudistuksen tietotarpeista, THL:n työntekijät ottivat vastuun aineiston luokittelusta ja tämän työpaperin kirjoittamisesta, ja Ohjaamot ja Onni puolestaan toimivat yhdessä nuorten kanssa. Työnjako oli selkeä ja toimiva. Todennäköisesti kokeilun onnistumista edisti se, että Onnilla ja Ohjaamoilla oli jo ennestään toimintatapoja nuorten osallistumisen vahvistamiseksi. Ohjaamojen osallistumista puolestaan helpotti se, että materiaali ja idea olivat olemassa sekä saatavilla Onnista. Ikään kuin valmis toimintamalli oli otettavissa käyttöön kussakin Ohjaamossa. Sosiaaliturvauudistuksen mukanaolo puolestaan loi luottamusta siihen, että vastauksia tullaan raportoimaan eteenpäin päätöksentekijöille.

Kokeilun nimi herätti sekä myönteistä että kielteistä huomiota. Joka tapauksessa kokeilu oli siinä mielessä onnistunut, että se vahvisti osallisuustyötä joillakin sellaisilla Ohjaamo-paikkakunnilla, missä sitä ei ole aiemmin ollut. Kuopion kaupunki puolestaan otti kysymyksen omaan käyttöönsä nuorten kuulemiseksi.

Kokeilu tuotti runsaasti tietoa siitä, minkälaisia ongelmia nuoret palveluissa ja etuuksien hakemisessa kokevat. Aineisto kertoo myös siitä, että palvelu- ja etuusjärjestelmä on vaikeasti hallittavissa ja ymmärrettävissä. Emme tiedä, minkä verran vaikeuksia koetaan digitaalisissa palveluissa ja milloin taas kasvokkaiset palvelut eivät vastaan tarkoitustaan. Se kuitenkin tuli vahvasti esille, että etuuksien ja palvelujen saaminen nähdään toisinaan varsin haastavana. Erityisen ongelmallista tällaisten haasteiden kohtaaminen on silloin, kun nuoren omat voimavarat ovat vähissä.

Suuri osa vastaajista oli vasta aikuisuuden kynnyksellä. Tästä syystä palveluilla ja sillä, miten nuoria palveluissa kohdataan, on merkitystä. Erityisen suuri merkitys kohtaamisella on silloin, kun omat tukiverkostot puuttuvat tai ovat esimerkiksi toisella paikkakunnalla. Etuusjärjestelmässä on vain vähän mahdollisuuksia huomioida yksilöllisiä tarpeita, palveluissa tähän on parempi mahdollisuus, mikäli työntekijöillä on vain riittävästi aikaa pysähtyä kuuntelemaan. Riittävästä ajasta rakentaa luottamusta työntekijän kanssa on luultavasti apua silloin, kun esimerkiksi oma jaksaminen mietityttää ja on pelkoa omien voimavarojen riittävyydestä. Ohjaamojen vahvuus palveluna on se, että sinne voi hakeutua kuka vaan nuori ilman, että pitää täsmälleen tietää, mitä palvelua tarvitsee tai mihin palveluihin tai etuuksiin on oikeutettu. Ohjaamojen toiminta saikin kiitosta vastaajilta. Ohjaamojen vuonna 2024 kerätyssä palautteessa nuorten antama keskiarvo saamalleen ohjaukselle oli 9,37 (asteikolla 1–10). Ohjauksen nähtiin onnistuneen erityisesti siinä, että ohjaaja kuunteli nuoren ajatuksia ja toiveita sekä nuori sai tarvitsemaansa tietoa ja tukea. (KEHA-keskus 2024.)

Ohjaamoissa parhaimmillaan päästään kokemukseen siitä, että ei ole vaikeuksien kanssa aivan yksin. Ohjaamojen toimintamalli edistää myös niitä seikkoja, mitä nuoret toivoivat: lisää mahdollisuuksia kohdata toisia ihmisiä ja järjestettyä toimintaa, enemmän sellaisia palveluita, jotka auttavat eteenpäin elämässä, esimerkiksi työllistymään tai koulutukseen ja ylipäänsä mahdollisuuksia lisätä nuorten aktiivisuutta. Aina ei välttämättä tarvita yksilöllistä palvelua vaan ryhmässä toimiminen voi myös lisätä voimavaroja. Tämä on tärkeä havainto siitäkin näkökulmasta, että ryhmätoiminta voi lievittää yksinäisyyttä ja tarjota uusia ihmissuhteita.

Aineisto toi hyvin esiin sen, että monet nuoret kokevat työttömyyden hyvin kokonaisvaltaisena kokemuksena. Se heijastuu kaikille elämänalueille heikentäen itsetuntoa ja vahvistaen yksinäisyyttä. Kokonaisvaltaisen kokemuksen tarkoittaa myös sitä, että nuorten hyvinvointiin ja sen tukemiseen on syytä kiinnittää huomiota kunnissa ja hyvinvointialueilla. Parhaimmillaan tämä voi ehkäistä vaikeuksien kasautumista.

Nuorten näkemykset erosivat siinä määrin toisistaan varsinkin tukiviidakkoa koskevissa kysymyksissä, että keskustelut sosiaaliturvan luonteesta ja tarkoituksesta voisivat olla hyvinkin antoisia. Parhaimmillaan keskustelut voisivat myös innostaa pohtimaan sosiaaliturvan tarkoitusta ja oikeudenmukaisuutta sekä tukea yhteiskunnallista osallistumista. Nuorten on tärkeää olla mukana visioimassa tulevaisuuden sosiaaliturvaa, sillä sosiaaliturvaan tehtävät uudistukset vaikuttavat heihin keskeisesti tulevaisuudessa.

Kiinnostusta sosiaaliturvajärjestelmää kohtaan ja tietoa sen toimivuudesta tarvitaan vielä nyt käynnissä olevan Sosiaaliturvauudistuksen jälkeenkin. Koska sosiaaliturvajärjestelmän on reagoitava aikaansa ja muutostarpeisiin, sen kehittäminen on jatkuva prosessi. Esimerkiksi yhdenvertaisuus edellyttää sitä, että kaikki saavat samanlaista kohtelua, mutta siten ettei yksilöllisiä tarpeita unohdeta. Siinä missä etuudet toteuttavat muodollista yhdenvertaisuutta eli etuuden maksatuksen periaatteet ovat samat kaikille, palveluin voidaan edistää tosiasiallista yhdenvertaisuutta. Tosiasiallinen yhdenvertaisuus toteutuu silloin, kun yksilölliset elämäntilanteet huomioidaan ja tarjotaan enemmän tukea heille, jotka sen tarpeessa ovat. Riskinä kuitenkin on, että palveluita ei tarjota yhdenvertaisesti tai ne poikkeavat alueellisesti merkittävästi toisistaan. Sosiaaliturvan järjestäminen tarkoituksenmukaisesti edellyttää monenlaista tietoa, myös kokemustietoa, joten sen keräämisestä on hyvä olla kiinnostunut.

Lähteet

- Alhanen Kai, Henttonen Elina (2023) Demokraattisten kohtaamisten käsikirja. Osallisuudesta vaikuttavuutta julkisiin palveluihin. Helsinki: Sitran selvityksiä 223. <https://www.sitra.fi/julkaisut/demokraattisten-kohtaamisten-kasikirja/>
- Blomgren Sanna (2023) Palvelut ja etuudet heikossa työmarkkina-asemassa olevien toimijuuden tukena. Janus 31(1), 24–42. <https://doi.org/10.30668/janus.111242>
- Haikkola Lotta, Myllyniemi Sami (toim.) (2020) Hyvää työtä!: Nuorisobarometri 2019. Helsinki: Nuorisotutkimusseuran julkaisut. <https://tietoaanuorista.fi/julkaisut/nuorisobarometri-2019/>
- Hästbacka Noora, Lipponen Oona, Aaltonen Sanna, Karvonen Sakari (2023) "Ei oo tarkoitus kiinnittyä pitkäksi aikaa, vaan jatko-ohjataan": Ammattilaisten näkökulmia nuorten palveluiden nykytilaan ja ja kehittämistarpeisiin hyvinvointialueilla. Helsinki: THL, Raportti 14. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-234-1>
- KEHA-keskus (2024) Ohjaamojen nuorten palaute. Esitys 14.5.2024.
- Kestilä-Kekkonen Elina, Tiihonen Aino (toim.) (2022) Nuoret kansalaiset. Tilastollinen tutkimus yhdeksäsluokkalaisten kansalaispätevydestä. Helsinki: Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2022:11. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-526-5>
- Koskela Seija, Leppänen Anne (2020) Ohjaamo-toimijoiden kuvauksia monialaisen uraohjauksen käytänteistä – miten ja kenen kanssa? JAMK: Elinikäisen ohjauksen verkkolehti. <https://verkkolehdet.jamk.fi/elo/2020/03/19/ohjaamo-toimijoiden-kuvauksia-monialaisen-uraohjauksen-kaytanteista/>
- Määttä Mirja, Souto, Anne-Mari (toim.) (2020) Tutkittu ja tulokittu Ohjaamo – Nuorten ohjaus ja palvelut integraatiopyönteessä. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 226, verkkojulkaisuja 154. <https://doi.org/10.57049/nts.262>
- Ohjaamo (2024) Mikä on Ohjaamo? <https://ohjaamot.fi/mika-on-ohjaamo> [Luettu 4.6.2024]
- Ojala Karoliina (2024) Eetulla, 27, ei ole yhtään ystävää – hän on saanut ainakin sadat pakit, eikä ymmärrä miksi. Ilta-Sanomat, 4.2.2024. <https://www.is.fi/hyvaolo/art-2000010153821.html>
- Saikkonen Paula, Ylikännö Minna (2020) Is there room for targeting? Finnish Social Assistance Recipients as Social Citizens. Social Inclusion, <https://doi.org/10.17645/si.v8i1.2521>
- Saikkonen Paula (2024) Kohdatuksi tuleminen osallistumisen indikaattorina. Teoksessa M. Vaattovaara, J. Jännes & M. Posti (toim.) Kohti kestävämpiä asuinalueita. Kaupunginosien ja kortteleiden kestävyysindikaattoreita. Helsinki: Kaupunkitutkimusinsituutti Urbaria, 40–46. <https://doi.org/10.31885/9789515183019>
- Salokangas Keijo (2024) Kuopion kaupunki kysyy nuorilta suoraan, mikä vituttaa. Yle, 4.4.2024. <https://yle.fi/a/74-20082169>
- Sosiaaliturvauudistus (2022) Nuorten näkemyksiä sosiaaliturvasta ja sen kehittämisestä – Lasten ja nuorten kuuleminen sosiaaliturvauudistuksessa. Raportti, 8.12.2022. <https://stm.fi/sotunuorille> [Luettu 23.5.2024]
- Valtakari Mikko, Arnkil Robert, Eskelinen Juha, Mayer Minna, Nyman Juho, Sillanpää Keimo, Spangar Timo, Ålander Tommi, Yli-Koski Maria (2020) Ohjaamot - monialaista yhteistyötä, vaikuttavuutta ja uutta toimintakulttuuria: Monialaisen yhteistyön vaikuttavuus nuorten työllistymistä edistävissä palveluissa. Helsinki: Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisuja 2020:13. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-932-5>
- Valtioneuvosto [VN] (2020) Parlamentaarinen komitea sosiaaliturvan uudistamiseksi (Sosiaaliturvakomitea). Asettamispäätös VN/1646/2020. <https://stm.fi/sosiaaliturvakomitea> [Luettu 20.5.2024]
- Valtioneuvosto [VN] (2021) Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelma: Valtioneuvoston periaatepäätös. Helsinki: Valtioneuvoston julkaisuja 2021:81. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-868-0>
- Valtioneuvosto [VN] (2023) Sosiaaliturvakomitean välimietintö. Helsinki: Valtioneuvoston julkaisuja 2023:26. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-503-0>